

FUZULÎ'NİN ARAPÇA DİVANINDAN İKİ KASİDENİN EDEBİ TAHLİLİ

Giriş

Mehmed b. Süleyman Fuzûlî (فضولى) (d. 1483 Hilla - ö. 1556 Kerbela ya da Bağdat) Türk İslam edebiyatının en önemli şairlerindedir. Türkçe divanı birçok kere yayımlanmıştır. Türkçe Divanının yanında kaynaklarda Farça ve Arapça divanından bahsedilir.¹ Bildiğimiz kadarıyla Arapça divanı Türkiye'de henüz yayınlanmamıştır.

Bu makalede Fuzulî'nin Arapça divanı hakkında genel bilgi verilmiş ve orada geçen iki kasidenin tercümesi yapılarak üslup açısından tahlil edilmiştir.

Fuzulî'nin Arapça Divanı

Fuzulî'nin Arapça divanını gün yüzüne ilk çıkartan E. Berthels'tir.² Yazdığı makalede divandan iki kasideyi de Rusçaya tercüme etmiştir. Aynı yazma kaynaktan yararlanarak Azerbaycan'da Hamdi Araslı, yazma nüshadan çinkograf usulüyle 1958 yılında "*Matla'u'l-İ'tkad ve Arapça Kasideler*" adıyla yayımlamıştır.

Matla'u'l-İ'tkad, Fuzulî'nin Kalam sahasında kaleme aldığı bir eserdir. Rahmetli Esat Coşan ve Kemal Işık tarafından tercüme edilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından 1962 yılında yayımlanmıştır. Tercümede Arapça kasidelere yer verilmemiştir. Bu kitaba mukaddime yazan Muhammed b. Tavit et-Tancî, Fuzulî'nin Arapça şiirlerini beğenmemiştir. Hamdi Araslı, yayımladığı kitabın mukaddimesinde Fuzulî'yi döneminin bilgilerine vakıf, felsefeye ziyadesiyle ilgili bir insan olarak vassfeder; Türkçe, Farsça ve Arapçayı ustaca kullanan biri olarak tanıtır. Buna karşı Tavit et-Tancî Fuzulî'yi bu konuda başarısız bulur ve şöyle der:

"Fuzulî'nin Arap lisanına vukufu, zamanındaki dini ilimleri bilen bir kimse- nin bu dile vakıf oluşu derecesinden ileri gidememiş ve asla bir Arap şairi ve edibinin bilgisi seviyesine ulaşmamıştır."³

¹ M. Fuat Köprülü, "Fuzulî", *İA*, İstanbul 1993, IV, 693.

² Köprülü, aynı eser; Hamdi Araslı, *Muhammed Fuzulî Matla'u'l-İ'tkad ve'l-Kasaidu'l-Arabiyye*, Daru't-Tab' li Akademiyeti'l-Ulum fi Azerbaycan, Baku, 1958, s. 5.

³ M. Tavit Tancî, *Matla'u'l-İ'tkad fi Ma'rifeti'l-Mabda'i ve'l-Ma'ad* Makaddimesi, tercüme:Esat Coşan ve Kemal Işık, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1962, s.XII.

حَقُّ عَالِيكَ لِي الْوَصَالُ لِأَنَّ لِي	بِكَ نِسْبَةً وَتَعَلَّقَ فِي الْحَالِي	10
أَنَا فِي هَوَاكَ مُوَحَّدٌ مُتَفَرِّدٌ لَكَ فِي	الْبَهَا عَدَمُ الْمَسَالِ مِثَالِي	11
تَكَ فِي الْمَلَاخَةِ وَالْحَمَالِ	بِي خُلُقِكَ الْمُتَمَلُّونَ الْمِيَالِي ۳۳۳	12
لِي فِي هَوَاكَ تَشْوُوقٌ مُتَنَوِّعٌ فِي كُلِّ	أَيَّامٍ بَدَتْ وَلِيَالِي	13
مُتَجَدِّدٌ مُتَوَفَّرٌ مُتَكَثَّرٌ	مُتَزَايِدٌ مُتَوَاتِرٌ مُتَوَالِي	14
إِنْ رَمَتْ لِي نَصْرًا يَشَاهِدُ مَا يَرَى	لَا تَخَفُ عَنِ نَظَرِي سَوَادِ الْخَالِي ۳۳۳	15
لَا تَحْسَبِي أَنْ أَكُونَ مُبْصِرًا	وَمِنْ السَّوَادِ يَكُونُ طَرْبِي خَيَالِي	16
يَا مُنِّي لَا تَأْمَنِ الْجَيْلَ الَّتِي	تَنْشُو مِنْ الْمُتَفَتِّنِ الْمُحْتَالِي	17
فَانظُرْ عَوَاقِبَ مِنْ مُعَاشِرَةِ الرَّذَى	وَاحْذَرْ مُعَاشِرَ رَفْعَةِ الْأَنْدَالِي	18
لَا تَحْفِرَنَّ مَوَاعِظِي وَنَصَائِحِي	وَاللَّهِ إِلَيَّ مُخْلِصٌ وَمُوَالِي	19
فَانظُرْ إِلَى قَوْلِ الْمُضُولِي أَنَّهُ	حَالٍ عَنِ الْإِفْسَادِ وَالْإِضْلَالِي	20
دُمْ لَا تَزَلْ مِنَ الْمَكَارِهِ فِي الْمَلَا	بِي حِصْنِ حِفْظِ الْمُدْرِكِ الْمُتَعَالِي	21

Tercüme:

1. Bitkinlik beni çökertti. Aşkın ağırlığı altında ezildim. Düşer kaldığım belalar arttı.

2. Verdiği acı sebebiyle aklım beni aşktan menediyor. Yüreğim sevgi ateşinin şiddetiyle buna uymuyor.

3. Kalbim –kendi rağbetiyle- aşkın ızdırabıyla tutuşuyor ve nasihat fayda vermiyor.

4. Kınayanların sözleri arzularımı azaltmıyor. Yüce makamların şerefi, uğrunda katlanılan zorluklar sebebiyledir.

5. Dolunay gözüktü. Kim ona yakın olmak isterse insanların en hayırlısına ve onun ehline salat eylesin.

6. Kıvrak endamıyla kalpleri kendine çekiyor. Kibir duygularını da bir anda öldürüyor.

7. Ey egemenliği içimde hüküm süren! Bu hükümranlığın oluşmasıyla hallerim değişti.

8. Bütün alemde sensin muradım. Seninle yetindim, razı oldum. Senden başkasından bana ne!

→

⁷ Beyitte geçen لعيرك kelimesi elimizdeki nüshada الغيرك olarak geçmektedir. Kelimenin bu hali, hem Arapça bakımından hem de beytin aruz vezni açısından uygun gözükmemektedir.

9. Sevgi ve istek bakımından senden gayrısından bana ne! Ruhum, kalbim ve malım senin için feda olsun!
10. Sana kavuşmak benim hakkımdır. Çünkü seninle aramızda soy bağı var.
11. Seni seven tek kişiyim ben, emsalsizim ve ancak sanadır sevgim.
12. Bu beyit, hem vezin hem de gramer bakımından hatalı olduğundan tercüme edilmemiştir.
13. Her günüm ve gecemde, senin aşkınla farklı özlemler içindeyim.
14. Yenilenen, artan ve sonu gelmeyen yoğun duygular içindeyim.
15. Bu beytin vezni de anlamı da sorunludur. Tercüme edilmemiştir.
16. Beni görüyor zannetme sakın! Karanlıkta gördüğüm şey ancak hayalimdir.
17. Ey Gönlüm! Fitnecilerden ve düzenbazlardan gelecek hilelere karşı kendini sakın güvende hissetme!
18. Bolluğun sonuna bak! Büyük insanlarla ilişkilerinde dikkatli ol!
19. Uyarılarımı ve nasihatlarımı küçümseme! Vallahi ben samimiyim ve senin can yoldaşınım.
20. Fuzulî'nin sözüne iyi bak! O bozgunculuktan ve saptırmaktan kesinlikle uzaktır.
21. İnsanların kötülüklerine karşı el-Mudrik ve el-Muteal Allah'ın himayesinde olmaya devam et!

II. Kaside: Divanda II. sırada bulunan kaside 52 beyitten oluşmaktadır. Aruz kalıbı Bahr-ı Tavil olan kasidenin makta'ları şöyledir:

فُعُولٌ مَفَاعِيلٌ فُعُولٌ مَفَاعِيلٌ فُعُولٌ مَفَاعِيلٌ فُعُولٌ مَفَاعِيلٌ

Birinci makta'ın değişeni فُعُولٌ ikinci makta'ın değişeni ise مَفَاعِيلٌ dur.

بُحْرُكٌ وَجَدِي قُدُّكَ الْمُتَمَائِلُ	وَقَلْبِي إِلَى ذَاكَ التَّخَرُّكِ مَائِلُ	1
عَلَى قَدِّكَ الْمَيَّاسِ قَدْرًا فَمَا لَهُ	تَظْيِيرٌ بِتَكْوِيلِ الْبَهَا وَمُعَادِلُ	2
تَسَلَطَنَ فِي مُلْكِ الْغُلُوبِ فَإِنَّهُ	إِلَى الظُّلْمِ مَيَّالٌ عَنِ الْعَدْلِ عَادِلُ	3
هَوَاكَ فَنَاءً مُطْلَقٌ فَبِعَصْرِ عَلَى الْخَلْقِ تَعْيِيمِ الْعَيْنَةِ شَامِلُ		4
فَمَنْ ذَاقَهُ قَدْ مَاتَ دُونَكَ وَكُلُّ مَنْ	لَدَّ الدُّوقِ لَمْ يَقْتُلْ لَهُ الْعَيْنَ قَاتِلُ	5
تَمَشَّيْتُ تَعْظِيمًا لِقَدِّكَ فِي النَّرَى	بَدَتْ مِنْ قِيَامِ الدَّارِسِينَ الرَّزَّازِلُ	6
تَكَلَّمْتُ تَشْرِيفًا لِلْفُظْلِكَ فِي السَّمَا	مِنْ الْمَلَأِ الْأَعْلَى قَامَتْ هَلَاهِلُ	7
مَلَأَ الْأَرْضَ مَسْخُورًا وَطَرَفُكَ فِي الْمَلَا يَقُولُ لِمَا فِي الْأَرْضِ إِنِّي جَاعِلُ		8

9	رَأَيْتُكَ قَدْ بَانَتْ عَلَى عَوَاقِبِي وَحَقَّقَ أَمْرٌ فِي الْأَوَاحِرِ حَاصِلُ ٩٩٩
10	كَنَاظِرٍ مِرَاوٍ يَرَى مَا وَرَاءَهُ يُبَيِّنُ أحوَالَ الْوَرَاءِ الْمُقَابِلِ
11	من البعد هم قد تكمل في الحشا على قدر خطواتي إلى القرب زائل ٩٩٩
12	كُنُورِ الذِّكَا فِي الْبُدْرِ عِنْدَ كَمَالِهِ تُنْقِصُهُ فِي السَّرِّ قُرْبًا مَنَازِلُ
13	بَسَطَتْ بِسَاطِ الْحُسْنِ لِتَبِيْعِ وَالشَّرَى وَأَهْلُ الْوَفَا شَوْقًا إِلَيْكَ مُمَاسِلُ
14	خُذِ الرُّوحَ مِنِّي لِلْوَصَالِ مُسَاجِحًا فَلَا عَيْبَ أَنْ رَاعَى الْعَجِيْلُ مُعَامِلُ
15	لِبَسَانِكَ خُلُوْ لَخَطِّ طَرْفِكَ سَاجِرٌ كَأَنَّكَ خَلِيٌّ وَأَرْضُكَ بَابِلُ
16	حَبِيْبِي لَكَ التَّرْجِيْحُ فِي الْحُسْنِ وَالْبَهَا عَلَى كُلِّ مَنْ فِي مُسْنَدِ الْحُسْنِ كَامِلُ
17	تَقَارِيْكَ الْأَشْرَارَ بِالْبَيْتِ بِيْتَهُمْ وَبَيْتَكَ تَوْفِيْقُ التَّبَاعُدِ حَائِلُ
18	وَرَاخُكَ مِيَالٌ وَطَبْعُكَ مُشْفِقٌ وَخَوْلُكَ بِالْكَتِيْدِ الْعَظِيْمِ الْأَرَاذِلُ
19	وَأَنْتَ كَمَاءٌ فِي اللَّطَافَةِ وَالصَّفَا وَجَازِبَةٌ لِلْمَلَأِ طَبْعًا أَسَافِلُ
20	وَأَنْتَ كَمْرَأَةٌ بِلَطْفِ طَبِيْعَةٍ وَكُلُّ لَطِيْفٍ لِلتَّأْتُرِ قَابِلُ
21	أَخَافُ عَلَى عَرَضِ الْجَمَالِ مِنَ الرَّدَى فَوَازِي ضَعِيْفَتِ ذَلِكَ الْخَوْفِ حَائِلُ
22	حَبِيْبِي مَتَاعُ الْحُسْنِ فِيكَ أَمَانَةٌ وَأَنْتَ أَمِيْنٌ لِلْأَمَانَةِ حَامِلُ
23	عَلَيْكَ بِحُسْنِ الْحَطِّ أَنْ لَمْنِيَّةٍ بِهِ الْعُصْبُ مِنْ أَهْلِ الْحَطِّ مُتَتَابِلُ ٩٩٩
24	فَلَا تَظْلِمِ التَّقْوَى وَالْأَمْجَارِيَا يُعَادِيكَ سُلْطَانُ التَّقَى وَهُوَ عَادِلُ
25	إِمَامٌ مُبِيْنٌ فِي تَصَوُّرِ دَرْكِهِ تَصَرَّفُ أَوْهَامِ الْعَوَارِفِ عَاطِلُ
26	وَلِيٌّ وَصِيٌّ حِيْنَ حَصَرَ صِفَاتِهِ تَصَوُّرٌ إِذْرَاكَ الْمَعَارِفِ بَاطِلُ
27	وَإِنْ طَابَ طَوْعُ الْأَوْلِيَاءِ بِأَسْرِهِمْ تَوَدُّدُهُ فَرَضٌ سِوَاهُ نَوَافِلُ
28	وَإِنْ خُلِقَ الْإِنْسَانُ وَالْجِنُّ كُتْلُهُمْ هُوَ الْمَقْصُدُ الْأَقْصَى سِوَاهُ وَسَائِلُ
29	يُأْذِنُ الَّذِي أَعْلَاهُ قَدْرًا وَمَنْزِلًا لَهُ فِي أُمُورِ الْكَاتِبَاتِ مَدَاحِلُ
30	إِرَادَتُهُ فِي كُلِّ صُنْعٍ كَسَاعِدِ وَسَائِرُ أَسْبَابِ الْوُجُودِ أَنْامِلُ
31	فَلَوْ لَمْ يَكُنْ مَرْبُوطَةً بِوَلَايَةِ بِشَخْصٍ وَجُودُ الْمُمَكِّنَاتِ مَفَاصِلُ
32	لَرَدَّتْ عَنِ الْأَعْرَاضِ كَرَّهَا جَوَاهِرُ وَفَرَّتْ عَنِ الْأَوْجَاحِ رُجْبًا هَيَاكِلُ
33	إِلَى الدَّهْرِ قَهْرًا لَوْ يَشَاءُ بِنَظْرَةٍ تَقَطَّعَ مِنْ نَظْمِ الْوُجُودِ السَّلَاسِلُ ⁸
34	هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى صَلَاحًا وَسَيْفُهُ بِلَاءٌ عَلَى الْأَعْدَاءِ مِنَ اللَّهِ نَازِلُ
35	فَكَيْفَ أَرَاعِي غَيْرَهُ مُتَجَاهِلًا أَمَنْ هُوَ مَفْصُولٌ كَمَنْ هُوَ فَاصِلُ
36	فَكَيْفَ أَسَاوِي ذَلِكَ الدَّرَّ بِالْحَصَى أَمَنْ هُوَ عَالٍ مِثْلَ مَنْ هُوَ سَافِلُ
37	خِلَافَتُهُ لَطْفٌ عَلَى أَهْلِ عَصْرِهِ فَمَاتَ مَعَ الْجِرْمَانِ مِنْهَا الْأَوَائِلُ
38	فَلَا شَكَّ أَنَّا خَيْرُ خَلْقٍ وَأَمْنِيَّةٍ فَلَيْسَ كَمَهْجُورِ الْأَجْبَةِ وَاصِلُ
39	وَلِيٌّ عَلَى أَهْلِ الْوَلَايَةِ فَائِقٌ عَلَيَّ إِلَى أَعْلَى الْمَدَارِجِ نَائِلُ

⁸ Beyitte geçen شاء kelimesi vezni bozduğundan يشاء olarak değiştirilmiştir. Mazi veya muzari fiil, cümlenin anlamında değişiklik oluşturmamaktadır.

مُطَابِقُ دَعْوَى الْحَقِّ مِنْ مُعْجَزَاتِهِ	لِحَقِيَّةِ الْإِسْلَامِ قَامَتْ دَلَائِلُ	40
فَلَوْ لَمْ يُحَقِّقْ مِنْ مُعَلِّمِ فَيْضِهِ	حَقِيقَةُ أَشْكَالِ الْمَسَائِلِ سَائِلُ	41
لَدَامَتْ عَلَى إِنْهَامِهِ وَخَفَائِهِ	إِلَى الْحَشْرِ فِي كُلِّ الْأُمُورِ الْمَسَائِلُ	42
عناية عمت على كُلِّ مَنْ أَتَى	وَمَا رَدَّ مَمْنُوعِ الْمُنَى مِنْهُ سَائِلُ	43
لِمُخْلِصِهِ حَقًّا وَإِنْ قَلَّ دِكْرُهُ	بِنِسْبَةِ أَمْرِ الْمُنَى مُتَسَاهِلُ ۹۹۹	44
لِمُنْعِضِهِ جَهْلًا وَإِنْ دَمَّ فَضْلُهُ	بِتَذْكَارِهِ يُعْمِنًا تَحُلُّ الْمَشَاكِلُ	45
فَلِلَّهِ عِلْمٌ مُخْتَفٍ فِي وِلَايَةِ وَجَاهِلٍ ذَاكَ الْعِلْمُ لِلَّهِ جَاهِلُ		46
وِلَايَتُهُ لُطْفٌ مِنَ اللَّهِ فِي الْمَلَأِ	فَدُو عَقْلَ عَنَّا عَنِ اللَّهِ عَافِلُ	47
مُطَاوَعُهُ بِالصَّدْقِ فِي الْحَشْرِ خَالِصٌ	مُبَايَعُهُ فِي الدَّهْرِ لِلْخَيْرِ عَامِلُ	48
تُعَادِيهِ أَوْلَادُ الرِّئَاءِ تَعْصِبًا فَيَا لَيْتَ أُمِّ الدَّهْرِ مِنْ ذَاكَ حَائِلُ		49
عَلَيْكَ سَلَامٌ اللَّهُ يَا مَنِّعَ السَّخَا	وَيَا مِنْ الْأَفْعَالِ الْعَجَائِبِ فَاعِلُ	50
فُضُولِي قَبِيرٌ عَاجِزٌ مُتَحَيِّرٌ بِلُطْفِكَ مُتَتَّاجٌ بِجُودِكَ آمِلُ		51
إِلَى مَنْ أَيْسُرُ الْحَالِ عَنِ مَصَائِبِ	وَأَنْتَ لِإِنْجَاحِ الْمَطَالِبِ كَافِلُ ۹	52

Tercümesi:

1. Salınan endamin içimdeki sevgiyi harekete geçiriyor. Kalbimin buna eğilimi var.
2. Mükemmellikte eşi benzeri olmayan çalılımlı endaminin değerini gayet iyi anlıyorum.
3. Adaletten sapmış zulme meyyal olan bu endam kalplere hükümran olmuştur.
4. Aşkına düşer olanın akibeti mutlak yok olmaktır. Onun döneminde herkese yönelik bir ölüm var.
5. Kim onu tadarsa zevkten ölür. Lezzetin tadını alan kimsenin aldanma duygusunu hiçbirşey yok edemez.
6. Endamını yüceltmek için yerde geziniyorum. Onu inceleyenlerin gönüllerinde deprem meydana geliyor.
7. Sözüne gökyüzünde değer katmak için konuştum. Mele-i a'ladan helhele sesi yükseldi.
8. Bakışlarının sihriyle yeryüzündekileri etkisi altına aldı. Mele-i A'la'da bakışların yeryüzündekilere adeta "ben yaptım" diyordu.

⁹ Beyitte geçen أَيْسُرُ kelimesi elimizdeki nüshada بَيْنُ şeklinde ve harekesizdir. Bu haliyle vezne de manaya da münasip olmamaktadır. Bu yüzden hemze ilavesiyle vezne ve manaya uygun hale getirilmiştir.

9. Vezin olarak bozuk ve anlaşılmıyor.

10. Aynaya bakıp da, aynanın arkasını gören biri gibi, karşısında duran arka planın ahvalini anlatıyor.

11. Vezin bozuk.

12. Nuru, tamamlandığı şekliyle dolunayın keskin nuru gibidir. Ancak ayın yörüngesinde sonraki menzillere ulaşmak için gitmesi onun nurunu azaltıyor.

13. Pazarda alış veriş için sergi açar gibi güzelliğini sergiledin. Vefakarlar özlemle sana yöneliyor.

14. Sana ulaşmam için ruhumu benden güzellikle al! Satıcının müşterisini gözetmesinde ayıp bir yön yoktur.

15. Dilin tatlı, tek bir bakışın bile büyüleyici. Sen sanki mücevhersin, yaşadığın yer de Babil.

16. Sevgilim! Güzellik ve iyilikte, en güzel ve mükemmel kabul edilenlerden bile üstünsün.

17. Evde kötülerle yakınlaşmada sana zarar gelmez. Onların kötülüğünün sana bulaşması uzak şeylerin bir araya gelme engeliyle karşılaşır.

18. Arzulu bir mizacın, müşfik bir tabiatın var. Fakat bilmelisin ki çevrende büyük tuzaklar kuran reziller var.

19. Letafet ve saflık bakımından su gibisin. Letafetinin cazibesi bayağı insanları doğal bir şekilde kemale çekiyor.

20. Fitratındaki letafet bakımından bir kadın gibisin. Her latif etkilenebilir.

21. Güzelliği arz ederken ölmenden korkuyorum. Bu korkuya karşı zayıf olanı bir engel gizliyor.

22. Sevgilim! Güzellik denen şey sende bir emanettir. Sen güvenilirsin, bu emaneti taşıyorsun.

23. Vezin ve anlam bozuk.

24. Takva ehline karşı haksızlık yapma! Yoksa temizliğin-saflığın sultanı senin karşına çıkar ve gereken karşılığı verir. Bunu yaparken de adil olur.

25. Ulaştığı nokta tasavvur edildiğinde onun tam bir imam olduğu görülür. Ariflerin evhamı onu algılamakta acizdir.

26. Sıfatları ortaya konursa görülür ki, görevli bir velidir. Bildiklerini idrak etmeyi tasavvur batıldır.

27. Evliyanın tamamına itaat iyi olsa da, onu sevmek farz, onun dışındakileri sevmek nafiyledir.

28. İnsan ve cinlerin tamamı yaratılmış olsa da, o amaçtır. Onun dışındakiler araçtır.

29. Onu makam ve kadir bakımından yücelten Allah'ın kainattaki bütün işlere müdahalesi vardır.

30. Onun iradesi yapılan her işte, işi gerçekleştiren uzuvlar gibidir. Mevcudatın geri kalanının katkıları ise parmak uçları hükmündedir.

31. Bir şahısla velayet bakımından bağlı olmasa da, mümkünatın varlığı mafsallar hükmündedir.

32. Cevherler istemeyerek arazları reddeder. Korkuyla bedenler ruhlarından ayrılır.

33. Zamana yok edici bir bakışla baksa varlık zincirinin halkaları kopar.

34. Nizam bakımından en büyük mucizedir. Kılıcı, düşmanlara karşı Allah'tan gelen bir beladır.

35. Cehalete sığınıp da onun dışındaki birine nasıl giderim? Hiç ayıran ayrılanla bir olur mu?

36. O inciye çakıltaşıyla nasıl denk görürüm? Hiç üstünle alçak bir olur mu?

37. Kendi devrinin insanları için onun hilafeti lütuftur. Öncekiler o makamdan mahrum kalarak öldüler.

38. Şüphesiz biz de onun halkının ve ümmetinin en hayırlı olanlarıyız. Dostlarının kendisine bağlı olanla bu bağı koparmış olan bir değildir.

39. Velayet ehlinin üzerinde üstün bir velidir. En yüksek basamaklara ulaşan bir yüce kimsedir.

40. Mucizelerinden hak davasına uygun, İslamın hak olduğuna dair deliller vardır.

41. Onun öğrettiklerinin feyzi gerçek olmasaydı, meselelerdeki problemler karşımıza soru olarak çıkardı.

42. Her konudaki meselelerde anlaşılmazlık ve kapalılık haşre kadar devam ederdi.

43. (Birinci kelimedede vezin bozuk ancak mana anlaşılır durumda.) Yardımı kapsamlıdır. Kendisine gelen herkese yardım eder. Arzusuna ulaşamayan ondan isterse reddetmez.

44. Vezin bozuk. Mana anlaşılmıyor.

45. Cahillikle ona buğuz besleyen kişi onun faziletlerini aşağılasa da, teberrüken onu anarsa problemler çözülür.

46. Onun velayetinde gizli bir Allah bilgisi var. Bu bilgiye karşı cahil olan Allah'a karşı cahildir.

47. Velayeti insanlara Allah'tan bir lütuftur. Buna karşı gaflet içinde olan Allah'a karşı gafildir.

48. Sadakatle ona itaat eden haşır günü kurtulur. Ona beyat eden daima hayır işleyendir.

49. Veledi zinalar körü körüne ona düşmanlık yaparlar. Keşke zaman onlara engel olsa.

50. Allah'ın selamı üzerine olsun! Ey cömertliğin kaynağı ve akla hayranlık veren işlerin faili!

51. Fuzuli fakir, aciz ve şaşkındır. Lütfuna muhtacım cömertliğini umuyorum.

52. Musibetler karşısında halimi kime açayım. Sen istek ve beklentilerin karşılanmasına kefilisin.

Tespit ve Değerlendirmeler

Fuat Köprülü, divanda yer alan kasidelerin 7 tanesinin Hz. Peygamber (sav) hakkında, 3 tanesinin de Hz. Ali (ra) hakkında olduğunu söyler ve kasidelerle ilgili şu değerlendirmeleri yapar: "Berthels'in kanaatine göre, bariz bir edebi kıymeti olmayan bu manzumeler soğuk ve histen mahrumdur. Üslup ve eda bakımından halis Arap şiirine mahsus bir hüviyet taşımayarak, Farsça ve Türkçe şiirlerindeki hususiyetleri hatırlatır."¹⁰

Edebi yönden tahlil edildiğinde kasideler şu özelliklere sahip olduğu seylenebilir: Kasidelerde dil bakımından sorunlu beyitler bulunmaktadır. Birçoğunun konusu ve şahıslarla kimin kastedildiği net olarak belli değildir. Ne anlatıldığı veya kim kastedildiği belirsizdir. Her ne kadar Fuat Köprülü bu kasidelerin Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Ali (ra) hakkında söylenmiş olduğunu ifade ediyorsa da, tercüme edilen beyitler bu tespiti doğrular niteliktedir. Sözelimi birinci kasidede övülen kişi, defalarca güzellik sıfatıyla anılır. 19. beyitte ise bağlılık bildiren ifadeler yanında nasihatlarının ciddiye alınması tavsiye edilir. Bu cümlelerin muhatabının Hz. Peygamber veya Hz. Ali olması bizce mümkün değildir.

İkinci kasidenin 22. beytine kadar olan bölümü gazele benzemektedir. Ancak hiçbir yerde müennes-dişil bir zamir veya bayana uygun bir sıfat kelime bulunmamaktadır. Buna rağmen 3. beyitte dile getirilen husus ancak sevgiliye naz makamında söylenebilecek bir mahiyet arz eder. Nevar ki, "meyyal" kelimesi "meyyale" olmamıştır. 27. beyitte övülen şahsı velilerden saymaktadır. Hatta daha da ileri gidip onu sevmenin farz olduğunu söylemektedir.

37. beyitte kendi devrinin insanları için o'nun (kim olduğu bellirsiz) hilafetinden bahseder. Bu ifade Hz. Ali veya başka halifeler için de geçerli olabilir. 45.

¹⁰ Köprülü, a.g.e, IV, 693.

beyitten sonra da velayet sahibi olarak birisini övmektedir ki bununla Hz. Ali'yi kastediyor olabilir.

Fuzuli bu kasidelerinde, Arap şiir geleneğine uymayacak şekilde, son beyitlerde mahlasını kullanır. Bu davranış Berthels'i doğrular niteliktedir.

Arap şairlerinde şöyle bir özellik vardır. Şair bir şiir kaleme aldığı uzun süre onun üzerinde çalışır. İlaveler yapar, beğenmediği yerleri çıkartır. Kelimeleri değiştirir. Hatta bunu bazen bir yıl boyunca yapar ki, "havliyat" kavramı bunu ifade eder. Fuzuli'nin henüz olgunlaşmamış bu kasidelerine bakıldığında, adeta üzerinde hiçbir düzeltme yapılmamış müsvedde havası görülür.

Bu kasideler üzerinde şerh türü herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması da bize göre önemsenmesi gereken bir husustur.

Son olarak şu hususun da belirtilmesi yerinde olacaktır. Bu divanın tek nüsha olması sağlıklı tespit ve değerlendirmelerde bulunmayı güçleştirmektedir. Dolayısıyla bu makalede dile getirilen tespit, tahlil ve tenkitlerin elimizdeki mevcut tek nüshadan hareketle ulaşılan sonuçları yansıttığı dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Sonuç

Fuzuli'nin Arapça divanı mevcut nüshadan hareketle edebi yönden bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda yeterince başarılı görülmemektedir. Beyitlerin Arapça orjinal hali dikkate alınsa, ifadelerin ne kadar sorunlu olduğu anlaşılacaktır. Kaldı ki, Arapça yazılan şiir mirası, başka dillerle mukayese edilmeyecek kadar zengindir. Böyle bir zenginliğin içinde bu kasidelerin adının anılması bile düşünülemez.

Öte yandan Fuzuli'nin Türkçe divanından hareketle şairliğini değerlendirecek olursak ne denli başarılı ve usta bir şair olduğunu görürüz. Bir başka deyişle, bu Arapça şiirler Fuzuli'nin büyüklüğüne halel getirmez. Fuzuli Türkçenin ve Türk Edebiyatının büyük şairidir.

FUZULÎ'NİN ARAPÇA DIVANINDAN İKİ KASIDENİN EDEBİ TAHLİLİ

Mehmed b. Süleyman Fuzûlî (فضولى) (ö. 1556) Türk İslam edebiyatının en önemli şairlerindedir. Türkçe, Farsça ve Arapça divanları vardır.

Fuzuli ile ilgili Türkçe çalışmalarda onun Arapça divanından söz edilmekle birlikte, tespit edebildiğimiz kadarıyla henüz bu divanı konu edinen bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Bu makale Arapça divandan iki kaside özelinde divanın edebi tahlilini amaçlamaktadır.

الملخص:

القصيدتان من الديوان العربي لفضولي وتحليلهما الأدبي
محمد بن سليمان فضولي (ت 1556) من أهم الشعراء في الأدب التركي الإسلامي. وله ديوان شعر
باللغات الثلاث: التركية والفارسية والعربية .
وإن الديوان العربي له مع ذكر اسمه في المصادر الأدبية كثيرا لم ينشر في تركيا حتى الآن، ولا يوجد أي
بحث علمي عنه .
إن هذا المقال يحاول أن يقدم المعلومات عن الديوان والقصيدتين مع تحليل أدبي بعد ترجمتهما إلى اللغة
التركية.

